

Sygn. akt I CSK 597/12

POSTANOWIENIE

Dnia 21 czerwca 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Marta Romańska (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Grzegorz Misiurek

SSN Józef Frąckowiak

w sprawie z wniosku B. Z.
przy uczestnictwie J. Z.
o podział majątku wspólnego,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 21 czerwca 2013 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawczyni
od postanowienia Sądu Okręgowego w W.
z dnia 24 kwietnia 2012 r.,

uchyla zaskarżone postanowienie i sprawę przekazuje Sądowi Okręgowemu w W. do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wnioskodawczyni – B. Z. wniosła o dokonanie podziału majątku wspólnego powstałego w trakcie jej związku małżeńskiego z J. Z. Wskazała, że w jego skład wchodziły dwie niezabudowane działki ewidencyjne nr 93/9 i 93/10 położone w K., środki finansowe uzyskane przez J. Z. ze sprzedaży wykupionego wojskowego lokalu mieszkalnego nr 10 w W. przy ulicy S. [...] oraz ruchomości będące wyposażeniem sprzedanego mieszkania. Wniosła też o ustalenie, że udziały byłych małżonków w majątku wspólnym są równe.

Uczestnik – J. Z., co do zasady, poparł wniosek. Zarzucił jednak, że przydzielony mu w trakcie trwania małżeństwa lokal mieszkalny nie wszedł w skład majątku wspólnego, ponieważ on sam nabył go na własność już po rozwiązaniu małżeństwa przez rozwód.

Postanowieniem wstępnym z 27 września 2011 r. Sąd Rejonowy w G. ustalił, że w skład majątku wspólnego stron na dzień 20 października 2004 r. wchodziły nieruchomości gruntowe stanowiące działki ewidencyjne nr 93/9 i 93/10, ruchomości stanowiące wyposażenie mieszkania przy ul. S. [...] w W. i złota biżuteria (pkt 1 a, b, c) oraz że udziały byłych małżonków w majątku wspólnym są równe (pkt 2).

Sąd Rejonowy ustalił, że strony zawarły związek małżeński 5 grudnia 1992 r. Na podstawie darowizny z 7 czerwca 1994 r. do ich majątku weszły dwie niezabudowane działki nr 93/9 i 93/10 w K. Decyzją Wojskowej Agencji Mieszkaniowej z 29 grudnia 2000 r., wydaną na podstawie przepisów ustawy z 22 czerwca 1995 r. o zakwaterowaniu Sił Zbrojnych RP (jedn. tekst: Dz. U. z 2010 r. Nr 206, poz. 1367 ze zm. - dalej: „u.z.S.Z.R.P.”), w związku z pełnieniem przez uczestnika służby wojskowej, przydzielono mu osobną kwaterę stałą nr 10 przy ul. S. [...] w W. Przy ustalaniu powierzchni mieszkalnej kwatery uwzględniono strony, ich córkę A. i córkę wnioskodawczyni S. M.

W toku małżeństwa strony kupiły meble stanowiące wyposażenie mieszkania, podstawowe sprzęty gospodarstwa domowego oraz złotą biżuterię.

Rozwód małżeństwa stron został orzeczony wyrokiem Sądu Okręgowego w W. z 20 października 2004 r. Umową z 4 października 2006 r., w uwzględnieniu wniosku uczestnika z 22 maja 2006 r., Wojskowa Agencja Mieszkaniowa sprzedała mu na własność mieszkanie nr 10 przy ulicy S. [...] w W. za 44.139,55 zł. Umową z 22 marca 2007 r. uczestnik sprzedał to mieszkanie S. S.

Sąd Rejonowy przyjął, że przydzielenie żołnierzowi osobnej kwatery stałej nie spowodowało powstania pomiędzy nim a Skarbem Państwa (wojskowym organem kwaterunkowym) stosunku najmu lub innego stosunku cywilnoprawnego, samo zaś prawo do zajmowania takiej kwatery wynikało ze stosunku administracyjnoprawnego, związanego ze stosunkiem zawodowej służby wojskowej, mającym taki sam charakter. Stosunek ten nie rozciąga się na małżonka żołnierza zawodowego, pozostającego z żołnierzem we wspólnym gospodarstwie domowym, którego tylko uwzględnia się przy ustalaniu przysługującej żołnierzowi powierzchni mieszkalnej osobnej kwatery stałej. Prawo małżonka żołnierza zawodowego do zamieszkiwania w osobnej kwaterze stałej przydzielonej żołnierzowi zawodowemu jest uprawnieniem pochodnym w stosunku do prawa żołnierza zawodowego, a małżonek ten nie staje się z mocy prawa osobą współuprawnioną do osobnej kwatery stałej.

Wojskowa kwatera stała przydzielona uczestnikowi w trakcie trwania małżeństwa nie weszła zatem w skład majątku wspólnego stron. Uczestnik nabył ten lokal na własność już po ustaniu wspólności majątkowej i przez to lokal ten stał się składnikiem jego majątku osobistego. Taki jest też charakter uzyskanych przez uczestnika środków finansowych ze sprzedaży lokalu, zwłaszcza, że uczestnik wykupił mieszkanie za środki uzyskane już po rozwodzie tytułem odprawy w związku z zakończeniem służby wojskowej.

Postanowieniem z 24 kwietnia 2012 r. Sąd Okręgowy w W. oddalił apelację wnioskodawczyni od postanowienia wstępnego Sądu Rejonowego z 27 września 2011 r.

Sąd Okręgowy zaakceptował i przyjął za własne zarówno ustalenia faktyczne, jak i rozważania prawne Sądu Rejonowego. Za błędny uznał też pogląd skarżącej o powstaniu ekspektatywy nabycia lokalu na korzystnych warunkach już

z chwilą przydziału uczestnikowi kwatery stałej, tak samo jak jej stanowisko o konieczności rozliczenia się z nią przez uczestnika z kwoty uzyskanej ze sprzedaży.

W skardze kasacyjnej od postanowienia Sądu Okręgowego z 24 kwietnia 2012 r. wnioskodawczyni zarzuciła, że orzeczenie to zapadło z naruszeniem prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.), to jest: - art. 31 k.r.o. przez jego błędne zastosowanie i niezaliczenie w skład majątku wspólnego stron prawa do kwatery stałej uzyskanej przez uczestnika, a co za tym idzie pieniędzy w kwocie 234.000 zł pochodzących z jej sprzedaży; - art. 33 k.r.o. poprzez jego błędne zastosowanie i zaliczenie prawa do kwatery stałej, a co za tym idzie pieniędzy pochodzących ze sprzedaży wykupionej kwatery do majątku osobistego uczestnika, chociaż prawo to nie zostało wyliczone w tym przepisie jako wchodzące w skład majątku osobistego; - art. 56 i 58 ustawy o zakwaterowaniu sił zbrojnych RP poprzez ich niezastosowanie i nieuwzględnienie przy orzekaniu prawa wnioskodawczyni do nabycia lokalu, które istniało pomimo orzeczenia rozvodu pomiędzy stronami.

Wnioskodawczyni wniosła o uchylenie zaskarżonego postanowienia w całości i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania z pozostawieniem mu rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uczestnik wniósł o oddalenie skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Oceniając charakter prawa do kwatery nabytego przez uczestnika oraz rozstrzygając o ewentualnej jego przynależności do majątku wspólnego, Sądy obu instancji odwoływały się do poglądu wyrażonego w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 16 listopada 1979 r., III CZP 48/79 (OSNC 1980, nr 6, poz. 107), której nadana została moc zasady prawnej, podjętej w stanie prawnym stworzonym ustawą z 20 maja 1976 r. o zakwaterowaniu Sił Zbrojnych, Dz. U. Nr 19, poz. 121. W uzasadnieniu tej uchwały, będącej odpowiedzią na pytanie o dopuszczalność drogi sądowej w sprawie z powództwa rozwiedzionego małżonka o eksmisję drugiego małżonka ze wspólnie zajmowanego dotąd lokalu stanowiącego stałą kwaterę wojskową w rozumieniu przepisów ustawy z 20 maja 1976 r. o zakwaterowaniu Sił Zbrojnych oraz o to,

czy rozwiedzionemu małżonkowi przysługuje roszczenie o eksmisję byłego małżonka, któremu taka kwatery została przydzielona, Sąd Najwyższy stwierdził, że przyznanie kwatery stałej wiąże się bezpośrednio ze służbą zawodowego żołnierza. Uwzględnienie w decyzji o przydziale kwatery małżonki i innych członków rodziny żołnierza, nie wiąże się z przyznaniem im prawa do kwatery, lecz z określeniem jej powierzchni, która jest ustalana w związku z wielkością rodziny, która zamieszkuje z żołnierzem. Prawo małżonki żołnierza do zamieszkiwania z nim jest prawem pochodnym w stosunku do prawa do kwatery przysługującego samemu żołnierzowi, a małżonka nie staje się z mocy prawa osobą współuprawnioną do osobnej kwatery stałej i kwatery ta nie stanowi majątku wspólnego małżonków.

Po podjęciu uchwały z 16 listopada 1979 r., III CZP 48/79, weszła w życie ustawa o zakwaterowaniu sił zbrojnych RP, a uregulowania prawne dotyczące kwater wojskowych istotnie się zmieniły, między innymi w związku z wprowadzeniem możliwości nabywania na własność mieszkań przydzielonych wcześniej żołnierzom zawodowym jako kwatery wojskowe. Te kierunki zmian legislacyjnych zostały dostrzeżone w nowszym orzecznictwie Sądu Najwyższego dotyczącym statusu prawnego wojskowej kwatery stałej i przynależności prawa do takiej kwatery do majątku wspólnego żołnierza i jego małżonka.

Skoro chwilą miarodajną dla oceny, co wchodzi w skład majątku wspólnego małżonków jest z jednej strony stan prawny obowiązujący w dacie nabycia określonej rzeczy lub prawa przez małżonków wspólnie lub każdego z nich osobno ale w czasie trwania małżeństwa, a z drugiej strony stan prawny obowiązujący w dniu uprawomocnienia się wyroku rozwodowego, to oceny czy prawo do przydzielonej uczestnikowi kwatery stałej weszło w skład majątku wspólnego stron należy dokonać według stanu prawnego obowiązującego grudniu 2000 r. (data przydziału kwatery) i w październiku 2004 r. (data rozwodu).

2. Podstawą nabycia przez uczestnika i członków jego rodziny tytułu prawnego do mieszkania nr 10 przy ulicy S. [...] w W. było przydzielenie mu tego mieszkania jako stałej kwatery wojskowej, na podstawie decyzji Dyrektora Wojskowej Agencji Mieszkaniowej z 29 grudnia 2000 r., wydanej na podstawie

ustawy z 22 czerwca 1995 r. o zakwaterowaniu Sił Zbrojnych RP, w brzmieniu pierwotnym tej ustawy opublikowanym w Dz. U. z 1995 r. Nr 86, poz. 433. Ustawa ta przewidywała, że stała kwatera jest przeznaczona na zakwaterowanie stałe żołnierza zawodowego i jego rodziny, a przy ustalaniu powierzchni kwatery przysługującej żołnierzowi należało uwzględnić między innymi jego stan rodzinny (art. 26 ust. 1 u.z.S.Z.R.P.). Członkiem rodziny żołnierza, którego uwzględniało się przy ustalaniu przysługującej mu powierzchni użytkowej był między innymi małżonek (art. 26 ust. 2 pkt 1 u.z.S.Z.R.P.).

W świetle powyższego nie ma wątpliwości, że przydzielona żołnierzowi kwatera stała miała zaspokajać potrzeby rodziny żołnierza, co prowadzi do wniosku, iż przydział kwatery stałej jest prawem podmiotowym żołnierza zawodowego oraz że podmiotem tego prawa jest również jego małżonek, a w konsekwencji prawo do korzystania z takiej kwatery stanowi składnik majątku wspólnego małżonków (por. uzasadnienie uchwały z 21 grudnia 2006 r. III CZP 131/06, OSNC 2007, nr 10, poz. 152 oraz postanowienia z 26 listopada 2009 r. III CZP 96/09, niepubl.). W nawiązaniu do tych poglądów w wyroku z 4 kwietnia 2012 r., I CSK 8/12 (Lex nr 1157531), Sąd Najwyższy wprost stwierdził, że prawo do korzystania z takiej kwatery stanowi składnik majątku wspólnego małżonków. Stanowisko to należy podzielić.

3. Obowiązujący w dacie przydzielenia uczestnikowi kwatery stałej art. 28 ust. 1 i 2 u.z.S.Z.R.P. regulował uprawnienia małżonka żołnierza zajmującego wspólnie z nim kwaterę po rozwiązaniu małżeństwa przez rozwód. Przepis ten stanowił, że w razie orzeczenia rozwodu małżonkowie zajmujący kwaterę mogą w niej nadal zamieszkiwać, z wyjątkiem kwater w budynkach, w których kwatery takie oraz lokale mieszkalne nie podlegają sprzedaży. Gdyby rozwiedzeni małżonkowie zajmowali kwaterę w takim budynku, to w związku z rozwodem żołnierzowi przysługiwała inna kwatera, a jego byłemu małżonkowi – lokal zamienny w rozumieniu przepisów o najmie lokali mieszkalnych i dodatkach mieszkaniowych.

Art. 28 u.z.S.Z.R.P. został uchylony ustawą z 16 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o zakwaterowaniu Sił Zbrojnych RP (Dz. U. Nr 116, poz. 1203).

W uzasadnieniu uchwały z 21 grudnia 2006 r. III CZP 131/06, Sąd Najwyższy wyjaśnił jednak, że uchylenie tego przepisu nie wiązało się ze zmianami co do sposobu uregulowania stosunku prawnego powstałego w wyniku przydzielenia żołnierzowi kwatery i również po uchyleniu art. 28 u.z.S.Z.R.P. rozwiedziony małżonek żołnierza nie może być uznany za osobę zajmującą kwaterę bez tytułu prawnego. Przepis ten bezpośrednio dotyczył bowiem obowiązków Wojskowej Agencji Mieszkaniowej wobec byłych małżonków w sytuacji rozvodu żołnierza, któremu przydzielono kwaterę stałą, a jego uchylenie nie może mieć wpływu na ocenę przynależności do majątku wspólnego prawa do kwatery stałej przydzielonej żołnierzowi w czasie trwania małżeństwa.

4. Art. 23 ust. 1 ustawy z 16 kwietnia 2004 r. nowelizującej ustawę o zakwaterowaniu Sił Zbrojnych RP stanowił, że osoby, którym do dnia wejścia w życie tej ustawy (1 lipca 2004 r.) przydzielono osobną kwaterę stałą, zachowują nabyte do tego dnia uprawnienia na czas jej zajmowania, przy czym przez użyte w tym przepisie określenie „osoby”, należy rozumieć wszystkie osoby brane pod uwagę przy przydziale kwatery, a więc także małżonka żołnierza (art. 26 ust. 2 u.z.S.Z.R.P.).

Zarówno przed nowelizacją z 2004 r. ustawy o zakwaterowaniu Sił Zbrojnych RP, jak i po tej nowelizacji, prawo do nabycia kwatery stałej przysługiwało między innymi osobom „uprawnionym, które zajmują kwaterę na podstawie decyzji o przydziale” (przed nowelizacją z 2004 r.) lub „osobom posiadającym tytuł prawny do zamieszkiwania w tym lokalu mieszkalnym” (po nowelizacji z 2004 r.). W obu wypadkach wykładnia tych pojęć musi uwzględniać regulacje zawarte w art. 58 u.z.S.Z.R.P., który zarówno przed, jak i po nowelizacji z 2004 r. rozróżniał sytuacje sprzedaży kwatery żołnierzowi zawodowemu i innym osobom uprawnionym, w tym członkom rodziny i małżonkowi, przewidując różne bonifikaty w każdym wypadku. Nie ulega zatem wątpliwości, że przepis art. 56 u.z.S.Z.R.P. zarówno przed, jak i po nowelizacji z 2004 r., przewidywał prawo do nabycia kwatery na preferencyjnych zasadach również dla małżonka żołnierza zawodowego, któremu przydzielono kwaterę. Małżonek był bowiem „osobą uprawnioną” zajmującą kwaterę na podstawie decyzji o przydziale (przed nowelizacją z 2004 r.), jak również był „osobą posiadającą tytuł prawny do zamieszkiwania w tym lokalu”

(po nowelizacji z 2004 r.) i w art. 58 u.z.S.Z.R.P. przewidziano sytuację, gdy to małżonek był nabywcą lokalu, ustalając wówczas inne ceny niż wtedy, gdy nabywcą był żołnierz.

5. Rozważając, czy prawo do kwatery stałej przydzielonej żołnierzowi zawodowemu w czasie trwania małżeństwa wchodzi do majątku wspólnego trzeba stwierdzić, że ponieważ żaden z przepisów ustawy o zakwaterowaniu Sił Zbrojnych RP nie przesądza wprost tej kwestii, mają w tym względzie zastosowanie ogólne zasady przewidziane w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym dotyczące przynależności prawa do majątku wspólnego lub osobistego (odrębnego). Wymieniony w przepisach k.r.o. katalog składników majątku osobistego jest zamknięty, a zatem wszystkie prawa, które do niego nie należą, wchodzi w skład majątku wspólnego. Ponieważ w tym wypadku nie chodzi o prawa wskazane w art. 33 pkt 1-4 i 6-10 k.r.o., ocenie podlegać może jedynie to, czy prawo do kwatery stałej jest prawem niezbywalnym w rozumieniu art. 33 pkt 5 k.r.o. Tylko bowiem w tym przypadku stanowiłoby ono odrębny majątek małżonka będącego żołnierzem i nie wchodziło w skład majątku wspólnego. W literaturze jednolicie przyjmuje się, że przepisu tego nie można odnosić do wszystkich praw niezbywalnych i nie są objęte jego hipotezą te prawa niezbywalne, które ze swej natury mogą być prawem wspólnym obojga małżonków (np. spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu). Za prawa niezbywalne w rozumieniu tego przepisu, należy uznać tylko te prawa, które są ściśle związane z osobą uprawnionego małżonka i nie wchodzi w skład spadku po nim (np. użytkowanie, służebność osobista, prawo do alimentacji). Wszystkie inne prawa, też niezbywalne, ale niegasnące wraz ze śmiercią uprawnionego, mogą wchodzić w skład majątku wspólnego. Jak wynika z przepisów u.z.S.Z.R.P. dotyczących losu prawa do kwatery stałej, po śmierci żołnierza, któremu ją przydzielono (np. art. 29 ust. 3 u.z.S.Z.R.P.), prawo to nie wygasa wraz ze śmiercią żołnierza. Poza tym, jak wskazano wyżej, prawo do zamieszkiwania w kwaterze przysługuje niewątpliwie obojgu małżonkom, a zatem prawo do kwatery stałej nie jest prawem niezbywalnym, w rozumieniu art. 33 pkt 5 k.r.o., a skoro tak, to zgodnie z ogólną zasadą przewidzianą w art. 32 § 1 k.r.o., jeżeli zostało nabyte w czasie trwania wspólności ustawowej, stanowi dorobek małżonków, podobnie jak prawo najmu czy spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu

mieszkalnego, od których nie różni się w istotny sposób.

Skoro zatem prawo do kwatery zostało przydzielone uczestnikowi w czasie trwania wspólności ustawowej z wnioskodawczynią, weszło ono do ich majątku wspólnego i wnioskodawczyni była współuprawniona nie tylko do korzystania z tego prawa, lecz także do nabycia go na preferencyjnych zasadach przewidzianych w art. 56 i 58 u.z.S.Z.R.P.

Z uwagi na to, że Sąd Okręgowy w wyniku błędnej wykładni wskazanych wyżej przepisów u.z.S.Z.R.P., w szczególności art. 56 tej ustawy, pominął uprawnienia wnioskodawczyni wynikające z wejścia do majątku wspólnego przydzielonego uczestnikowi prawa do kwatery stałej, obejmującego też prawo do preferencyjnego nabycia tej kwatery w trybie i na zasadach przewidzianych w ustawie, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c. uchylił zaskarżone postanowienie i przekazał sprawę Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 108 § 2 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.).